

Eğitimde Akran Zorbalığı ve Etkilerinin İncelenmesi: Bir Meta-Analiz

Examination of Peer Bullying and Its Effects in Education: A Meta-Analysis

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, akran zorbalığı kavramını incelemek adına gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar ile elde edilen sonuçların analiz edilmesidir. İncelenecek bilimsel çalışmaların kalite seviyesinin üst düzey olması adına Türkiye’de SSCI dizininde yer alan tek dergisi olan Eğitim ve Bilim dergisi yayımları tercih edilmiştir. Kaliteli bilimsel çalışmaların toplu olarak değerlendirilmesi ve yapılan analizlerin sunulması başta eğitimciler olmak üzere, eğitim yöneticileri, politikacılar ve öğrenci velilerine fayda sağlayacaktır. Bu araştırma meta-analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bir meta-analizin amacı, gerçekleri ortaya çıkarmak amacıyla aynı konuda olup farklı örneklerle çalışılmış araştırmaların bulgu ve sonuçlarını birlikte incelemektir. Meta-analiz analizlerin analiz edilmesi anlamında tanımlanabilir. Belirlenmiş bir konuda gerçekleştirilen benzer araştırmaların, çeşitli açılardan ele alınarak tekrar yorumlanması ve yeni sonuçlar ortaya çıkarılmasını sağlar. Eğitim ve Bilim dergisinde “Zorbalık”, “Akran Zorbalığı” anahtar kelimeleri ile tarama yapılmıştır. Akran zorbalığı konusuna yönelik olan makale sayısı sekiz olarak bulunmuştur. Çalışmada araştırma yılları, örneklem türü ve büyüklüğü, araştırma yöntemi bağlamında nicel değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Bulgular bölümünde tablolar halinde aktarılmış ve tartışma bölümünde konuya ilişkin yorumlamalar gerçekleştirilmiştir. Bir diğer boyutta ise araştırmaların elde ettiği sonuçlar her araştırma için açıklanmış, benzerlik ve farklılıklarına göre tartışılmıştır. İncelenen araştırma sonuçları bağlamında eğitimciler ve araştırmacılara bazı öneriler sıralanabilir.

Anahtar Kelimeler: Akran Zorbalığı, Meta-analiz, Eğitim

ABSTRACT

The purpose of this research is to analyze the results of scientific studies on peer bullying to examine the concept of peer bullying. In order to ensure that the quality level of the studies to be examined is at a high level, publications of the Education and Science Journal, the only journal in Turkey listed in the SSCI index, have been preferred. Evaluating high-quality scientific studies collectively and presenting the analyses will provide benefits, especially to educators, education administrators, politicians, and parents of students. This research was conducted using the meta-analysis method. The aim of a meta-analysis is to examine the findings and results of studies conducted on the same topic with different samples together to reveal the facts. Meta-analysis can be defined as the analysis of analyses. It enables the reinterpretation of similar studies conducted on a specified topic from various perspectives and the emergence of new results. A search was conducted with the keywords "Bullying" and "Peer Bullying" in the Education and Science Journal. The number of articles on peer bullying was found to be eight. In the study, quantitative evaluations were carried out in terms of research years, sample types and sizes, and research methods. The findings were presented in tables in the Results section, and interpretations were made in the Discussion section. In another dimension, the results obtained from the studies were explained for each study, and similarities and differences were discussed. Based on the results of the examined studies, some recommendations can be made to educators and researchers.

Keywords: Peer Bullying, Meta-Analysis, Education

GİRİŞ

Eğitim ortamlarının güvenlik hissi vermesi oldukça önemlidir. Öğrencilerin kendini güvende hissetmesi, onların akademik ve sosyal olarak gelişimlerini güçlendirecektir. Güven hissini zedeleyen en önemli kavramlardan biri zorbalık davranışdır. Kişilerin veya grupların fiziksel veya psikolojik açıdan kendilerinden daha zayıf olan kişilere karşı sergilenen davranışlar zorbalık olarak tanımlanabilir (Rigby, 2011). Günümüz yetişkinleri de geçmişlerinde zorba veya mağdur durumunda bulunmuştur. Hatta kimileri hem mağdur hem zorba davranışları gerçekleştirmiş olabilir (Ayas & Pişkin, 2011). Zorbalık davranışları ile hayatın her alanında karşılaşabilmektedir. Toplumsal yaşamda karşılaşılan birçok problem için de tetikleyici etkisi bulunmaktadır. Zorbalık davranışları ile mücadele edilmesi ve bu mücadelenin öncelikle küçük yaşlarda başlaması önemlidir.

Sevda Sayı ¹
Halil İbrahim Güven ²
Serhat Özcoşkun ³

How to Cite This Article

Sayı, S., Güven, H.İ. & Özcoşkun, S. (2023). “Eğitimde Akran Zorbalığı ve Etkilerinin İncelenmesi: Bir Meta-Analiz” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:109; pp:6305-6311. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.68908>

Arrival: 15 February 2023
Published: 28 March 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Öğretmen, MEB, İstanbul/Türkiye, 0009-0009-1420-5692

² Öğretmen, MEB, İstanbul/Türkiye, 0009-0005-2352-8507

³ Öğretmen, MEB, İstanbul/Türkiye, 0009-0004-1467-7941

Genel olarak, zorbalık yaş ilerledikçe azalır ancak öğrenciler ilkokuldan ortaokula geçtiklerinde başlangıçta bir artış görülebilir (Pepler vd., 2006). Çocukların büyüdükçe sosyal becerilerinin iyileşmesi onları zorbalıktan koruyabilmektedir (Smith vd., 1999). Alanda daha eski çalışmalar zorbalığı daha çok fiziksel şiddet bağlamında ele aldığı için erkeklerin daha zorba olduğu sonucunu göstermektedir. Fakat zorbalık kavramının farklı türlerde görüldüğünün anlaşılması cinsiyet farklılığını ortadan kaldırmıştır (Stassen Berger, 2007). Kızlar sözlü ve ilişkisel zorbalığa daha fazla dahil olurken, erkekler fiziksel zorbalığa daha fazla dahil olurlar (Reid vd., 2004).

Zorba çocuklar ve ergenlerin, agresiflik başta olmak üzere birçok özelliğini paylaştığı bilinmektedir. Aile ilişkilerinin zayıf olduğu ve güçlü görünebilmek adına zorbalık yaptıkları bir takım araştırmalar ile ortaya konulmuştur. Düşük özsaygı anlamına gelen bu güçlü görünme isteği konusunda ise alanda bir tartışma mevcuttur. Bazı araştırmacılar özsaygıları düşük yargısına ulaşmışken, diğerleri bunun böyle olmadığını göstermektedir (Olweus, 1999). Akran zorbalığının gerekçelerinin anlaşılması ve zorbalık gösteren kişilerin karakteristik özelliklerine ilişkin araştırmalar sürdürülmektedir.

Eğitim kurumlarında akran zorbalığı, öğrencilerin gelişimlerinin sağlıklı biçimde sağlanması adına önemli bir kavramdır. Akran zorbalığına maruz kalan veya zorbalığı gerçekleştiren öğrencilere ayırım yapılmaksızın iyileştirici bir yaklaşım sergilemek gerekmektedir. Türkiye'nin eğitim sisteminde okullarda sınıf rehber öğretmenliği görevi bulunmaktadır. Bu görevi sürdüren öğretmen sınıfındaki tüm öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal gelişimlerini takip etmektedir. Aynı zamanda okullarda yer alan psikolojik danışma ve rehberlik servisleri ile öğrencilere psikolojik destek ve danışmanlık hizmeti verilmektedir. Sınıf rehber öğretmenleri ile psikolojik danışmanlar zorbalık yaşandığı durumlarda etkin iş birliği ile hem zorba hem mağdur çocuğun iyileştirilmesi adına çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Bu araştırmanın amacı, akran zorbalığı kavramını incelemek adına gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar ile elde edilen sonuçların analiz edilmesidir. İncelenecek bilimsel çalışmaların kalite seviyesinin üst düzey olması adına Türkiye'de SSCI dizininde yer alan tek dergisi olan Eğitim ve Bilim dergisi yayımları tercih edilmiştir. Kaliteli bilimsel çalışmaların toplu olarak değerlendirilmesi ve yapılan analizlerin sunulması başta eğitimciler olmak üzere, eğitim yöneticileri, politikacılar ve öğrenci velilerine fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda öncelikle akran zorbalığı kavramına değinilmiş ve zorbalık türleri ifade edilmiştir.

Akran Zorbalığı

Pişkin (2002), akran zorbalığını, bir ya da birden fazla öğrencinin, bilinçli ve tekrarlayan bir şekilde, kendisini savunamayacak durumda olan daha zayıf öğrencileri rahatsız ettiği bir saldırganlık biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu durum mağdurların kendilerini güçsüz hissettiği bir sonuç doğurur. Akran zorbalığında yalnızca mağdurlar zarar görmez, zorbalarda zarar görmektedir. Zorba öğrenci bunu alışkanlık haline getirirse hayat boyu bu davranışı farklı şekilde sürdürebilecektir. Aynı zamanda okul başarısı olumsuz etkilenecektir. Akran zorbalığı aşağıdaki biçimlerde ortaya çıkabilir (Pişkin vd, 2011).

- ✓ Vurma davranışı gösterme
- ✓ Tırmalama
- ✓ Tehdit etme
- ✓ Alay etme
- ✓ Sataşma
- ✓ Küfür etme
- ✓ Lakap takma
- ✓ Ailesine yönelik kötü sözler
- ✓ Dedikodu yapma
- ✓ Hakkında yanlış bilgi yayma
- ✓ İftira atma
- ✓ Gruptan dışlama
- ✓ Yalnız bırakma
- ✓ Mağdur öğrencinin eşyalarına zarar verme
- ✓ Korkutarak para veya eşyasını gasp etme
- ✓ Taciz etme

Belirtilen bu başlıklar akran zorbalığının türleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Akran zorbalığının türleri farklı araştırmacılar tarafından literatüre kazandırılmıştır.

Akran Zorbalığının Türleri

Akran zorbalığının türlerinin tanımlanması yapılan davranışın anlaşılması adına gereklidir. Zorba öğrencinin gerçekleştirdiği davranışın türünün belirlenmesi ile öğrencinin davranışının gerekçelerine ilişkin çıkarımlarda bulunulması kolaylaşacaktır. Problemin doğru tanımlanması çözümün de hızlı biçimde gerçekleşmesine yardımcı olacaktır. Hawker ve Boulton (2000) zorbalığı beş başlıkta tanımlamıştır.

- ✓ Dolaylı zorbalık
- ✓ İlişki içeren zorbalık
- ✓ Fiziksel zorbalık
- ✓ Sözel zorbalık
- ✓ Cinsel zorbalık

Elliot vd. (2010) ise dışlama kavramını özellikle bir başlık olarak ele almıştır. Okullarda görülen en yaygın akran zorbalığı türlerinden biri dışlama davranışdır. Öğrenciler için psikolojik etkileri oldukça büyük olabilmektedir. Dört başlıktan oluşan bu tanımlama ise;

- ✓ Kasıtlı olarak fiziksel zarar vermek
- ✓ Lakap ve küfür davranışını sergilemek
- ✓ Görmezden gelmek, oyunlara katmamak gibi dışlama davranışı
- ✓ Küçük düşürme, eşyalarına zarar verme, sözlü tacizde bulunma gibi duygusal zarar vermek

Akran zorbalığı ruhsal ve akademik sorunları beraberinde getirmektedir. Yaşantı sonucu oluşan psikolojik ve sosyolojik etkiler yalnızca okul sürecini değil tüm yaşamı etkileme potansiyeline sahiptir (Malkoç & Ceylan, 2010). Akran zorbalığının etki potansiyeli dikkate alındığında, bu konuda yapılan bilimsel çalışmaların incelenmesi ve değerlendirilmesi eğitimciler için yol haritası sunacaktır. Meta-analiz çalışmaları ile literatürde yer alan çalışmaların birlikte değerlendirilmesi sağlanmaktadır. Yöntem olarak metaanaliz konuya ilişkin ulaşılan sonuçlara toplu olarak bakma imkanı sunması ile önemli bir araştırma yöntemidir.

Meta-Analiz

Meta-analiz analizlerin analiz edilmesi anlamında tanımlanabilir. Belirlenmiş bir konuda gerçekleştirilen benzer araştırmaların, çeşitli açılardan ele alınarak tekrar yorumlanması ve yeni sonuçlar ortaya çıkarılmasını sağlar. Araştırmacı meta-analiz yaparken nesnel yöntemlerle incelenecek araştırmaları belirler. Meta-analiz yöntemi, bir araştırma konusuna odaklanarak, o konuda yapılmış olan tüm literatürdeki çalışmaları titizlikle gözden geçirerek, geniş bir perspektiften ele alır. Bu yöntem, tek bir çalışmaya dayanmak yerine birçok farklı çalışmanın sonuçlarını kullanarak, alanda bütünsel bir görüş elde etmemizi sağlar. Bu sayede, bir konudaki araştırmaların genel eğilimini belirleyerek, daha doğru sonuçlara ulaşmamıza yardımcı olur. Bu yöntem sayesinde, bir konuda yapılmış olan çalışmaların sayısının artması, verilerin daha güvenilir ve tutarlı olmasını sağlar. Ayrıca, meta-analiz yöntemi kullanılarak, farklı çalışmalarda kullanılan yöntemlerin ve tekniklerin karşılaştırılması da mümkündür. Bu sayede, bir konuda kullanılan farklı yöntemlerin ne kadar etkili olduğu hakkında daha iyi bir anlayışa sahip olunabilecektir (Bakioğlu & Göktepe, 2018).

Meta-analize gelen en önemli eleştirilerden biri çöpe giren çöp olur anlayışıdır (Borenstein vd., 2013). Yani kalitesiz araştırmalarla kaliteli araştırmaların bir arada ele alınması kaliteli çalışmaları da değersizleştirir. Araştırmacıların inceleyeceği araştırmaları seçerken bu hususa dikkat etmesi bu eleştirinin giderilmesi için anlamlı olacaktır. Bu doğrultuda araştırmaların kalitesini belirleyecek bazı hususların araştırma yapılmadan önce belirlenmesi gerekecektir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma meta-analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bir meta-analizin amacı, gerçekleri ortaya çıkarmak amacı ile aynı konuda olup farklı örneklemeler ile çalışılmış araştırmaların bulgu ve sonuçlarını birlikte incelemektir (Yıldırım, 2014).

Tarama İşlem Süreci

Ülkemizde akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmaların incelenmesi ve genel bir profil elde edilmesi amacı ile tarama gerçekleştirilmiştir. Tarama internet kaynakları kullanılarak yapılmıştır.

İçerme Ölçütleri

İncelenecek araştırmaların akran zorbalığı konusuna ilişkin olması araştırmanın temel amacıdır. Bu bağlamda diğer zorbalık türlerinin inceleme kapsamına alınmaması için öncelikle kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Meta-analiz çalışmalarına yöneltilen en büyük eleştiri olan çöpe giren çöp çıkar anlayışı doğrultusunda Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalara sınırlama getirilmiştir. SSCI dizinlemesi sosyal bilimler alanında en değerli kabul edilen seviyelerdendir. Türkiye’de SSCI dizinlemesine sahip eğitim bilimleri alanında tek dergi Eğitim ve Bilim dergisidir. Eğitim ve Bilim dergisinde “Zorbalık”, “Akran Zorbalığı” anahtar kelimeleri ile tarama yapılmıştır. Akran zorbalığı konusuna yönelik olan makale sayısı sekiz olarak bulunmuştur. Makale sayısının fazla olmaması dolayısıyla herhangi bir yıl kısıtlaması uygulanmamıştır.

Kodlama

Çalışmada araştırma yılları, örneklem türü ve büyüklüğü, araştırma yöntemi bağlamında nicel değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Bulgular bölümünde tablolar halinde aktarılmış ve tartışma bölümünde konuya ilişkin yorumlamalar gerçekleştirilmiştir. Bir diğer boyutta ise araştırmaların elde ettiği sonuçlar her araştırma için açıklanmış, benzerlik ve farklılıklarına göre tartışılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde incelenen araştırmaların yılı, örneklem türü ve büyüklüğü, araştırma yöntemine ilişkin oluşturulan tablolar aktarılmış ve her araştırma sonuçları bağlamında aktarılmıştır.

Tablo 1. Araştırmaların yayın yılına ilişkin bulgular

Verilen Kod	Araştırmacılar	Yayın Yılı
A1	Akay, 2019	2019
A2	Pişkin, 2010	2010
A3	Ada, 2010	2010
A4	Gökkaya & Sütcü, 2018	2018
A5	Boyacı & Ersever, 2017	2017
A6	Özdemir, 2018	2018
A7	Şen & Doğan, 2021	2021
A8	Tuğran & Dost, 2022	2022

Eğitim ve Bilim dergisinde akran zorbalığı konusunda yayımlanan çalışmaların son yıllarda artış gösterdiği görülmektedir. 2010 yılında yapılan iki çalışma dışında 2017 öncesi herhangi bir çalışma olmadığı görülmektedir. Konunun son yıllarda önemini artırarak sürdürdüğü ifade edilebilir.

Tablo 2. Araştırmaların örnekleme ilişkin bulgular

Verilen Kod	Örneklem Türü	Örneklem Büyüklüğü
A1	Öğrenci	275
A2	Öğrenci	1154
A3	Öğrenci	488
A4	Öğrenci	54
A5	Öğrenci	42
A6	Öğrenci	562
A7	Öğretmen	396
A8	Öğrenci	697

İncelenen araştırmaların 6’sı öğrencilerle, 1 tanesi ise öğretmenlerle ve 1 tanesi öğretmen ve öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Örneklem büyüklüğü olarak iki çalışmanın 42 ve 54 katılımcıdan oluştuğu, diğerlerinin ise yüksek sayıda katılımcı ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Özellikle az katılımcı olan araştırmaların araştırma yöntemi doğrultusunda oluştuğu ifade edilebilir.

Tablo 3. Araştırmaların yöntemlerine ilişkin bulgular

Verilen Kod	Yaklaşım	Desen
A1	Karma	Deneyisel
A2	Nicel	İlişkisel Tarama
A3	Nicel	Betimsel Tarama
A4	Nicel	Deneyisel
A5	Nicel	Deneyisel
A6	Nicel	İlişkisel Tarama
A7	Nicel	İlişkisel Tarama
A8	Nicel	İlişkisel Tarama

Eğitim ve Bilim dergisinde akran zorbalığı konusunda yayınlanan çalışmaların 7'si nicel 1'i karma yaklaşımla oluşturulmuştur. 4 çalışma ilişkisel tarama deseninde, 3 çalışma deneysel desende, 1 çalışma ise betimsel tarama olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaların sonuçları yapılan kodlamaya göre sıralanarak açıklanmıştır.

A1: İlkokul öğrencileri için geliştirilen, duygusal farkındalığı artırmayı amaçlayan etkinliklerin akran zorbalığını önlemedeki etkisini ölçen bu çalışma, öğrenci etkinlikleri ve öğretmen görüşmeleri ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda geliştirilen etkinliklerin, akranlar arası zorbalık davranışını azaltıcı etki yarattığına ulaşılmıştır. İlkokul kademesinde 3. Sınıfların akran zorbalığı düzeyinin daha yüksek olduğu ve erkek öğrencilerin bu davranışlara daha sık maruz kaldığı bulunan diğer sonuçlardır. Öğretmen görüşmeleri sonucunda elde edilen nitel sonuçlar ise yapılan etkinliklerin işbirliği, sorumluluk, yardımlaşma, empati kurma, duygusal farkında olma gibi çok sayıda kazanım sağladığını ortaya koymuştur.

A2: Ankara'da 4-8. Sınıf arası öğrencilerin yaşadığı zorbalık durumlarını inceleyen bu araştırma, öğrencilerin %35'inin mağdur, %30'unun zorba, %6'sının ise hem mağdur hem de zorba olduğunu ortaya çıkarmıştır. Üst sosyoekonomik sınıf olarak nitelenen aile çocuklarının diğerlerinden daha fazla zorbalık yaptığı ulaşılan bir diğer sonuçtur. En yaygın görülen zorbalık türü ise sözel zorbalık olarak bulunmuştur. Erkeklerin daha zorba kızların ise daha mağdur olduğu da araştırma sonuçlarında görülmüştür.

A3: 6. 7. ve 8. Sınıf öğrencilerinin örneklem olarak alındığı bu çalışmada akran zorbalığı çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmiştir. Akademik başarı ve disiplin cezası geçmişi değişken olarak kullanılmıştır. Araştırma Erzurum ilinde gerçekleştirilmiştir. Akademik başarıya göre sözel zorbalık ve eşyaya zarar verme alanlarında zorbalık davranışının farklılaştığı, zorbalığı uğramada ise sözel zorbalığa uğrama konusunda anlamlı bir farklılık olduğu ifade edilmiştir. Disiplin cezası alma durumu birçok zorbalık davranışı için anlamlı farklılık ortaya çıkarmıştır.

A4: 5. ve 6. Sınıf öğrencilerinin örneklem olarak ele alındığı bu çalışma deneysel bir yöntem ile araştırmacı tarafından geliştirilen bir müdahale programının etkililiğini ölçmüştür. Yapılan ön test ve son test uygulamaları ile hem deney grubunun hem de kontrol grubunun zorbalık puanlarının düştüğü görülmüştür. Bu durum araştırmacı tarafından deney ve kontrol grubunun arkadaş olması durumundan etkilendiği biçiminde açıklanmıştır. Araştırma için birçok sınırlılık sonuç bölümünde ifade edilmiştir.

A5: Hoşgörü eğilimi geliştirme programı şeklinde oluşturulan bir eğitim programının 5. Sınıf düzeyi öğrencilerde yarattığı etkinin ölçüldüğü bu araştırma da 42 öğrenci yer almıştır. Araştırma sonuçları eğitim programının deney grubunda ön test ve son testlerde anlamlı bir farklılık yarattığını ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin hoşgörü düzeyi artarken zorbalık düzeyi azalış göstermiştir. Yapılan izleme çalışmasında ise kazanımların sürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

A6: Lise öğrencilerinin riskli davranışlarının akran zorbalığına etkilerini inceleyen bu araştırma Burdur ilinde gerçekleştirilmiştir. Akran zorbalığı mağduriyeti ile çocukluk çağı örselenmeleri ve ergen riskli davranışları arasında ilişki olduğu bulunmuştur. Zorbalık mağduru öğrenci bazı riskli davranışlar ile kendini koruyacağına inanabilir sonucuna ulaşılmıştır. Bu sebepten dolayı sapkın arkadaşlıklar kurabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

A7: Akran zorbalığına ilişkin öğretmenlerin tutumu ve baş etme stratejilerinin incelendiği bu çalışma ortaokul grubu öğretmenler ile yapılmıştır. Kadın öğretmenlerin daha insancıl ve disiplin içeren tutumlar sergilediği, mağdur ile çalışma yaptığı ve diğer yetişkinler ile paylaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadın öğretmenler arasında da yaş büyüdükçe daha olumlu sonuçlar alındığı belirlenmiştir. İnsancıl tutuma sahip olan akran zorbalığı ile baş etmek için etkili bulunmuştur.

A8: Anne baba tutumu ve temel psikolojik ihtiyaçlar ile akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen bu araştırma lise öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Anne babanın ilgi düzeyi, psikolojik özerklik sağlama ve denetim düzeyi zorba veya mağdur olma durumunu etkilemektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun akran zorbalığının bir tarafı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlişki ihtiyacının karşılanması zorbalık davranışını azaltan bir etken olarak bulunmuştur.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ulaşılan sonuçlar, Eğitim ve Bilim dergisinde son yıllarda akran zorbalığı konusuna önem veren çalışmaların yayınlandığını göstermektedir. 2017 yılına dek yalnızca 2010 yılında iki çalışmaya rastlanması, akran zorbalığının uzun yıllardır araştırma konusu edilmesinden hareketle bu dergi için kabul alan bir konu olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bir diğer olası sonuç akran zorbalığına ilişkin olarak önceki yıllarda hazırlanan çalışmaların yayınlanması için daha farklı dergilerin tercih edilmesi durumudur. Bu konuda net bir sonuç çıkarılamamakla

beraber şu an için akran zorbalığı konusunda yapılacak çalışmaların Eğitim ve Bilim dergisi için dikkate alınacağı ifade edilebilir.

Araştırma örneğine ilişkin ulaşılan sonuçlar, araştırmaların genel olarak öğrenciler ile gerçekleştirildiğini göstermektedir. Akran zorbalığı tarafları bakımından öğrencilerden oluşmaktadır. Bu bağlamda ilk akla gelecek örneklem grubu öğrenciler olabilecektir. Fakat akran zorbalığının ortaya çıkış gerekçelerine ilişkin ortaya konulan bilgiler başta aile olmak üzere öğrencilerin çevreleriyle kurduğu ilişkilerden etkilendiğini göstermektedir. Bu bağlamda veliler, öğretmenler ve okul yöneticileri ile gerçekleştirilen çalışmaların bulunmaması, burada yapılan yayınların geneli için bir sınırlılık durumu ortaya çıkarmıştır. Hatta öğrencilerin okul çevresi dışında yaşadığı zorbalık durumları da incelemeye değer bir alan olarak düşünülebilir.

Araştırma yöntemlerine bakıldığında nicel çalışmaların ağırlıkta olduğu yalnızca bir karma çalışma yapıldığı görülmüştür. Karma çalışmanın ise eğitim etkililiği ölçen bir araştırma olması nitel boyutunun yalnızca uygulanan eğitim programına dair veri sunduğunu göstermektedir. İlişkisel tarama çalışmaları akran zorbalığını etkileyen değişkenlerin belirlenmesi için katkı sağlamaktadır. Deneysel çalışmalar ise araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan eğitim programlarının etkililiği üzerine gerçekleştirilmiştir. Burada nitel çalışmanın bulunmaması bir boşluk olarak değerlendirilebilir. Akran zorbalığını derinlemesine anlamaya çalışan öğretmen, veli, okul yöneticisi veya öğrenci görüşleri ile kurgulanan araştırmalar alana katkı sunacaktır.

Araştırmaların benzer sonuçlarına bakıldığında, erkek öğrencilerin zorbalık davranışı gösterme sıklığının daha yüksek olduğu ve ilişkisel ihtiyaçların önemli etki yarattığı söylenebilir. Kurgulanan eğitim programlarının genel olarak etkili olduğu görülmüştür. Bu etkinin eğitimin nitelikli biçimde oluşturulması ile beraber genel bir farkındalık durumu ortaya çıkarmasıyla da ilişkili olduğu söylenebilir. Öğretmenlerin akran zorbalığının önlenmesinde önemli etki yaratabildiği ve özellikle kadın öğretmenlerin bu konuda daha istekli davrandığı sonucu dikkate değerdir. Aile ilişkisi akran zorbalığı için literatürde çokça doğrulanmış bir unsurdur. Ailesi ile iyi ilişkiler kuran, ilgi gören ve ailenin çocuk üzerindeki denetimi sürdürdüğü örnekler akran zorbalığından uzak kalmayı daha büyük oranda başarmaktadır. Disiplin cezası almış olan öğrencilerin zorbalık davranışlarını sürdürüyor olmaları da çift taraflı bakılması gereken bir husustur. Uygun olmayan davranışları dolayısıyla ceza almış ve farklı uygunsuz davranışları hala sürdürmekte olan bir öğrenci aslında birçok mesaj taşımaktadır. Eğitimcilerin disiplin cezası alma durumundaki öğrencilerle yakın ilişki kurması ve nedenleri anlaması uygunsuz davranışların azaltılması için fırsatlar barındırmaktadır.

Bir diğer benzer sonuç akran zorbalığına zorba veya mağdur olarak uğrama oranının oldukça yüksek oluşudur. Hemen her öğrenci akran zorbalığı yaşamakta, yaşatmakta veya şahit olmaktadır. Akran zorbalığı okullar için en yoğun çalışma alanlarından biridir. Zorbalık davranışı her an ve her yerde gerçekleşme potansiyeli taşımaktadır. Akran zorbalığını önleyici okul iklimi yaratmak okul genelinde bu davranışının azaltılması için önemli bulunmuştur. Akran zorbalığının önüne geçmek adına tek yönlü değil çok yönlü olarak konuya bakılması gerekmektedir.

Sosyal bilimler alanında Türkiye’de akran zorbalığı üzerine çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Fakat araştırmanın içerme ölçütleri bağlamında en saygın dizinlerden olan SSCI tercih edilmesi ve ülkede eğitim bilimleri alanında bu dizinde tek bir dergi bulunması araştırmanın sınırlılığı olarak ifade edilebilir. İncelenen araştırma sonuçları bağlamında eğitimciler ve araştırmacılara bazı öneriler sıralanabilir.

- ✓ Araştırmacılar tarafından akran zorbalığının boyutlarını anlamaya yönelik nitel çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- ✓ Öğretmenler, veliler ve okul yöneticileri akran zorbalığını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen kişilerdir. Örneklem olarak başta veliler olmak üzere, öğretmen ve okul yöneticileri ile araştırmalar gerçekleştirilebilir.
- ✓ Akran zorbalığını azaltıcı etki taşıyan çok sayıda eğitim programı hazırlanmıştır. Bunların bir havuz yapılması ve değerlendirme yapılarak müfredata dahil edilmesi sağlanmalıdır.
- ✓ Akran zorbalığı okullarda yalnızca öğrenci eğitimi veya farkındalık kazandırarak giderilecek bir problem değildir. Çok yönlü uygulamalar geliştirilmeli, aile ilişkileri iyileştirilmeli, öğrencilerin psikolojik ihtiyaçları karşılanmalıdır. Bu bağlamda yapılacak meta-analiz çalışmaları ile alanda yapılan çalışmaların tümüyle ele alınması önemlidir.

KAYNAKÇA

- Ada, Ş. (2010). Erzurum’daki ilköğretim 6., 7., 8. sınıf öğrencilerinin akran zorbalığının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(158).
- Akay, Y. (2019). İlkokul öğrencilerine yönelik geliştirilen duygusal farkındalık etkinliklerinin akran zorbalığını önlemede etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 44(200).

- Ayas, T., & Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2).
- Bakioğlu, A., & Göktaş, E. (2018). Bir eğitim politikası belirleme yöntemi: meta analiz. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-54.
- Borenstein, M., Hedges, L.V., Higgins, J.P.T., Rothstein, H.R.(2013). *Meta-analize giriş* (S.Dinçer, Çev.) Ankara: Anı
- Boyacı, M., & Ersever, O. G. (2017). Hoşgörü eğilimi geliştirme programının 5. sınıf öğrencilerinin hoşgörü ve zorbalık düzeylerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 42(189).
- Elliot, M., Cornell, D., Gregory, A., & Fan, X. (2010). Supportive school climate and student willingness to seek help for bullying and threats of violence. *Journal of School Psychology*, 48(6), 533-553.
- Gökkaya, F., & Sütcü, S. T. (2018). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık eğilimini azaltmaya yönelik bilişsel davranışçı bir müdahale programının geliştirilmesi ve etkililiğinin değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 43(193).
- Hawker, D. S., & Boulton, M. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(4), 441-455.
- Malkoç, T. ve Ceylan, F. (2010). *Ortaöğretim 9. ve 10. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ve Zorbalıkla Başetme Düzeyleri Arasındaki İlişkide Müzik Eğitiminin Önemi*. "International Conference on New Trends in Education and Their Implications" sunulan bildiri. Antalya: 11-13 Kasım 2010.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: Across-national perspective* (pp. 7-27). London: Routledge.
- Özdemir, S. (2018). Ergen riskli davranışlarının akran zorbalığı, örselenme yaşantıları ve psikolojik sağlık ile ilişkisinde sapkın arkadaşların aracı etkisinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 43(195).
- Pepler, D. J., Craig, W. M., Connolly, J. A., Yuile, A., McMaster, L. and Jiang, D. (2006) A developmental perspective on bullying. *Aggressive Behavior*, 32:376-384.
- Piskin, M. (2002). School bullying: Definition, types, related factors, and strategies to prevent bullying problems. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 2(2), 531-562.
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156).
- Pişkin, M., Öğülmüş, S., Atik, G., Kalafat, T., & Boysan, M. (2011). Güvenli Okul Ortamı Oluşturma Öğretmen ve Yönetici Kitabı. Liselerde Şiddetin Saptanması ve Okul Temelli Şiddeti Önleme Programının Geliştirilmesi. Tübitak Projesi, Ankara: Ankara Üniv.
- Reid, P., Mosen, J. and Rivers, I. (2004) Psychology's contribution to understanding and managing bullying within schools. *Educational Psychology in Practice*, 20:241-258.
- Rigby, K. (2011). What can schools do about cases of bullying?. *Pastoral Care in Education*, 29(4), 273-285.
- Smith, P. K., Madsen, K. C. and Moody, J. C. (1999) What causes the age decline in reports of being bullied at school? Towards a developmental analysis of risks of being bullied. *Educational Research*, 41:267-285
- Stassen Berger, K. (2007) Update on bullying at school: science forgotten? *Developmental Review*, 27:90-126.
- Şen, Z., & Doğan, A. (2021). Öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin tutumlarının, akran zorbalığı ile baş etme stratejilerinin ve algıladıkları okul ikliminin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 46(207).
- Tuğran, A. Z., & Dost, M. T. (2022). Lise öğrencilerinde ebeveyn tutumu ve temel psikolojik ihtiyaçlar ile zorbalık statüleri arasındaki ilişkiler. *Eğitim ve Bilim*, 47(209).
- Tuncay, A. Y. A. S., & Pişkin, M. (2015). Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 316-324.
- Yıldırım, N. (2014). *Meta analiz. Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*, Editör: Doç.Dr. Mustafa Metin, (s.137-159). Ankara; Pegem Akademi.